

Nádej na radosť

Literatúra pre deti a mládež 2006

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Zvykli sme si už, že v pôvodnej knižnej produkcii pre deti a mládež v ostatných desiatich rokoch výrazne prevažuje epická línia a v jej rámci zasa fantazijne ladená alebo aspoň fantáziou imaginovaná tvorba. Táto tvorba je potom dvojakej proveniencie: v jednom prípade ide o autorské spracúvanie folklórnych látok, resp. o autorskú tvorbu s afirmatívnym vzťahom k folklórnemu žánru (t.j. nový sujet vzniká na motívy či podľa vzoru ľudových sujetov), čo nemusí vždy viesť k umeleckému efektu; v druhom prípade ide o fantazijnú tvorbu s kontroverzným, resp. nulovým vzťahom k folklórnym látkam.

Pristavme sa najskôr pri folklórnej motivovanej epickej tvorbe, čo znamená, že si všimneme dva žánre: rozprávku a povesť. V posledných desaťročiach sú obidva v bibliografii tvorby pre deti a mládež bohato zastúpené. Pri povestiach je jedným z dôvodov ich frekventovanosti v celoročnej produkcii zaiste aj vzťah tvorcov k histórii a tradíciám svojho regiónu, aj potreba preniesť tento vzťah na deti, a formovať tak v globálnom svete fenomén vlastenectva. Rozprávková tvorba sledovaného časového úseku je pomerne pestrá z poetologického i hodnotového hľadiska. Spomedzi autorských adaptácií ľudových rozprávok k najhodnotnejším patrí kniha *Panička v ľščej koži. Slovenské ľudové rozprávky zo zbierky Sama Czambela v podaní Ondreja Sliacke-*

ho (Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Czambelove rozprávky patria k tomu typu folklórnej epiky, ktorý, skôr než sa dostane do rúk deťom, nevyhnutne potrebuje úpravu motívickú (vzhľadom na početné drastické, démonologické a inak nevhodné motívy), estetizujúcu a jazykovo-kompozičnú (vzhľadom na výsostne jazykovedné priority Sama Czambela pri zápise sujetov, a teda jeho úsilie zachovať jazykovo-štylistickú i sujetovú autenticitu ľudového rozprávania). S Czambelovými rozprávkami má už Ondrej Sliacky skúsenosť (Zlatá panna, 1993). K špecifikám jeho prístupu k folklórnej látke patrí vernosť folklórnemu archetypu, bohaté fabulovanie, vďaka ktorému text nadobúda potrebnú epickú šírku, sujetová „hladkosť“ aj dramatizmus rozprávania, ktorý dosahuje jednak zdôraznením emocionálneho rozmeru postáv, jednak inklinovaním k potrojnej stavbe výpovede. Rozprávačskou dikciou a funkčnou expresivitou podania vstupuje Sliacky do príbuzenstva s rozprávkou Jozefom Cígerom Hronským (najmä jeho Brondových rozprávok, ktoré boli v roku 2006 vydané v reedícii pod názvom *O neviditeľnom Tomášovi*, Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Vo Vydavateľstve Maticy slovenskej vyšli v minulom roku aj ďalšie knihy ľudových rozprávok: **Hronského** autorsky modifikovaný rozprávkový triptych *Traja hrdinovia* a výber z *Dobšinské-*

ho rozprávok pod názvom *Soľ nad zla-to*. Výbery z rozprávok Pavla Dobšinského ilustrované viacerými ilustrátormi vydali vydateľstvá Perfekt (*Moje najmilšie rozprávky. Z klenotnice Pavla Dobšinského*, bez vročenia) a Belimex (*Slovenské ľudové rozprávky*; vybrala, usporiadala, úvod a poznámky napísala Jana Pácalová, ilustrovalo viacero ilustrátorov), päť slovenských ľudových rozprávok pre malých čitateľov vydalo pri 15. výročí svojho založenia vydateľstvo Buvik s názvom *Tri ho-lúbky*.

Folklorne ladenú rozprávkovú žatvu rozmnožil **Štefan Moravčík** knihou *Ako klobúk stratil hlavu* (Vydateľstvo Maticy slovenskej). S väčšinou jeho textov sa čitateľ mohol stretnúť už skôr (napr. v rozprávkovej knihe *Oženil sa Haťapať*). Pre Štefana Moravčíka je charakteristický rozprávač, ktorý neskrýva pôžitok z hravého rozprávania a zmysel pre žartovnosť. Vtipné сюжety majú niekedy blízko k povesti alebo báji, inokedy k démonologickej rozprávke, v niektorých prípadoch ide o zepizovaný piesňový сюжет alebo o сюжет vytvorený metódou moravčíkovskej hry s jazykom (t.j. vyrozprávaný rytmizovanou a rýmovanou rečou, resp. prostredníctvom slov začínajúcich sa na rovnaké písmeno a pod.).

V ďalšej folklorne motivovanej rozprávkovej tvorbe afirmatívneho typu prevažuje v roku 2006 skôr diletantstvo ako seriózne literárne umenie. V tomto kontexte medzi literárne štylizovanejšie publikácie patria rozprávky novej knihy **Danice Pauličkovej** *Žiarivý kameň* (Seneca Publishing Company). Mnohé сюжety, resp. motívy jej rozprávok môžu byť čitateľovi známe z iných spracovaní. Pauličková ich však zliterárnila po svojom, fabulačne bohato a tentoraz

väčšinou bez hypertrofie sentimentaliti. Ornamentálnosť rozprávania však pretrváva. Rozprávky debutantky **Jany Dallosovej** *Ježibabka Celestínka a iné rozprávky* (Vydateľstvo Služba architektu) sú už poznamenané voľnejším vzťahom k folklórnym rozprávkovým archetypom a diskutabilné sú aj z hodnotového hľadiska. Lubovôľa motivických konštrukcií a hromadenie motívov vyvolávajú občas (najmä v poslednej rozprávke) dojem kvetnatosti sujetu a komplikujú aj jeho prehľadnosť. Vyslovene diletantsky si v tvorbe sledovaného typu rozprávok počínal **Pavol Paulenda** v knihe *Rozprávkový ostrov* (Knížné centrum Žilina) alebo **Jozef Zrnek** v knihe *Rozprávky o studených a teplých krajoch* (Slneč). V podstate ide o využívanie a kombinovanie rôznorodých rozprávkových motívov a сюжетov a vytváranie nových napodobnenín ľudových rozprávok s efektom triviálnosti.

Podobnú hodnotovú situáciu ako vo folklorizovanej rozprávke možno evidovať aj v povestovej tvorbe, hoci v roku 2006 sa povestových opusov neobjavilo veľa. Svoju druhú knihu tohto žánru publikoval **Peter Urban** pod názvom *Kamenná žena. Povesti, rozprávky a príbehy z Krupinskej planiny* (Vydateľstvo Maticy slovenskej). Ide jednak o literárne spracovanie pôvodných príbehov, ktoré autor v regióne zozbieral, jednak o autorské podanie viacerých už známych miestnych povestí. Podtitul signalizuje určitú žánrovú nejednoznačnosť textov (tento príznak je inak už dlhodobjšie charakteristickou vlastnosťou povestových kníh), ale poznámkový aparát, ktorým je kniha vybavená, a aj rozprávačská úroveň sú indíciou serióznosti zámeru. Takúto faktografickú výbavu čitateľ nenájde

v knihe **Milana Igora Chovana Sokolčianska mladucha, povesti a báje z horného a stredného Liptova** (EPOS), ktorá je jeho druhou publikáciou tohto žánrového zamerania viazanou na región Liptova. Väčšine príbehov však nechýba elementárna čitateľská príťažlivosť. K povestiam kreolizovaného typu bude mať podľa všetkého blízko aj kniha **Andreja Bednára Za kopcom Spišskej Magury, veselé rozprávkové príbehy zo Zamaguria** (ViViTA, s.r.o.) a kniha **Evy Siegelovej O spanilej Kataríne, povesti, príbehy a obrázky z Handlovej a okolia** (Eva Siegelová), ktoré však zostali distribuované zrejme len v regióne. Najskôr pôjde o žánrovo hybridné útvary.

Okrem rozprávok a povestí sa na knižných pulkoch každý rok objavujú aj početné komerčné vydania riekaniak,

hádaniek a iných drobných nesujetových folklórnych žánrov; spravidla v malých obmenách opakujú tie isté texty (napr. leporelová tvorba z vydavateľstva Matys). Spofahlivou hodnotou je v tomto smere publikácia **Daj ma, mamička, do školy** (Buvik). Ludové riekanky, hádanky, pesničky, detské hry aj jednoduché rozprávky sú tematicky usporiadané do kapitoliek nadpísaných ako *Veselé čítanie* (o písmenách, o menách, o číslach, o zvieratkách, o deťoch). Texty teda tematizujú rudimentárne oblasti záujmu detí predškolského a prvočitateľského veku: čítanie a písanie, počítanie, tajomstvá pomenovania sveta, živá príroda, život a hry detí. Prívlastok „veselý“ je vskutku signifikantným označením príjemnej, úsmevnej atmosféry tejto knihy, ktorá sa ukazuje byť ideálnou pre počúvanie i pre samo-

LUBA KONČEKOVÁ-VESELÁ / *Panička v líščej koži*

statnú čitateľskú percepciu prvočitateľov.

V oblasti pôvodnej modernej autor-skej rozprávky sa už tradične každý rok objaví aspoň jeden pozoruhodný opus. Výnimkou nebol ani rok 2006. Víťaným obohatením boli tentoraz početnejšie zastúpené rozprávkové „bilderbuchy“. V podobe obrázkovej knižky vyšla rozprávka **Luboslava Paľa Haló, haló, pani Mačka!** (Artfórum). V pozadí jednoduchého sujetu cítiť jednak skúsenosť šantivého dieťaťa, ktoré vykonalo prečin a teraz uteká pred trestom, ešte viac však cítiť inšpiráciu rozprávkou Tom a Jerry. Sujet je jednoduchý: dvaja myši bračkovia Tím a Tom objavia jedného dňa NIEČO a usúdia, že takýto ná-lez treba potiahnuť. A keďže to NIEČO je mačkin chvost, od toho momentu sa začína naháňačka. Z ťažkostí im po-môže jež a krt. Rozprávka sa tak stáva tematizáciou idey vzájomnej pomoci v núdzi, ale tiež radosti z pohybu a več-ne sa opakujúcej hry. Text je členený na krátke, relatívne uzavreté sekvencie umiestnené vždy na jednej dvojstrane. V každej sekvencii je zdôraznené jedno kľúčové slovo, čím vzniká akási „osno-va“ príbehu stimulujúca jeho napätie a inšpirujúca prednes interpreta. V jed-note s ilustráciami vznikol pôvabný va-riant špeciálnej knihy pre deti.

Druhá obrázková kniha minuloročnej produkcie, publikácia **Erika Jakuba Grocha** a **Jany Kiselovej-Sitekovej Píšťalkár** (Občianske združenie Slnieč-kovo), patrí k lyricko-imaginatívne-mu typu rozprávok. Už typografia textu (sekvencie formou podobné básnickej strofe) zdôrazňuje lyrickú náladu rozprávok. Ich posolstvo je vyjadrené prostredníctvom rafinovane jednodu-chého príbehu. V krátkej próze *Píšťal-kár* o putovaní nahého človeka na vrch

hory v sprievode hry na svojej píšťalke a o jeho stretnutí s chválenkárskymi an-jelmi sa skrývajú otázky týkajúce sa slobody človeka, ľudského šťastia a ži-votných hodnôt. Próza *Dievčatko so zá-palkami* je alúziou, či skôr lyricko-filo-zofickou parafrázou rovnomennej Andersenovej rozprávky. Ukazuje na to názov prózy, jej motivická štruktúra i signifikantný čas príbehu (Vianoce). Grochovo riešenie príbehu je naplne-ním motta knihy: „*Nikdy som sa ne-zmieril s tvojou smrťou*“. Princíp meta-morfózy, teda premena dievčatka na dreveného Ježiška ležiaceho v jaslič-kách v izbe pod stromčekom, a odkaz dievčatka „*Stále tu niekde som. Diev-čatko so zápalkami*“, ktorý je napísaný neviditeľným písmom, a nie každý ho teda dokáže prečítať, posilňuje filozo-ficko-duchovný rozmer prózy i Ander-senovho prototextu. Ilustrátorka Gro-chove príbehy interpretuje pomocou krehkej kresby a jemnej farebnosti. Jemnosť kresby, náladovosť a motivic-ké filiácie (človečiek s píšťalkou pri ús-tach vykračujúci si šírim svetom a vo svojej nahej slobode pôsobiaci zraniteľ-ne a dojímavo, motív anjelov, vianočné motívy, prírodné momentky, postava brodiaca sa v snehu s bremenom v ná-ručí a pod.) sú tým, čo text s ilustráciou najzreteľnejšie zjednocuje.

Do tretice charakter obrázkovej kni-hy má aj poetická rozprávka **Jany Bod-nárovej O strome, ktorý bol na ceste** (BAUM), vydaná v brožovanej podobe, v slovensko-anglickej jazykovej mutá-cii. Filozoficko-reflexívny príbeh o dl-hej púti, ktorú prichodí prekonať zr-niečku, kým zapustí korene a vyrastie do podoby stromu, aby napriek všetké-mu zostal navždy tak trocha cudzincom v krajine, do ktorej doputoval, príbeh o plynutí času a o zmenách, ktoré čas

prináša, má skrytú ľudskú paralelu a hlbokú symboliku; rovnako ako i forma príbehu – štylizovaný rozhovor starého muža s písťalkou a rozprávačky.

Pre mladších čitateľov vyšlo viacero ďalších vydarených rozprávkových kníh. Bezo sporu k nim patrí nová kniha **Jána Uličianskeho Kocúr na kolieskových korčuliach** (Perfekt). Ústredný sujetový konflikt tvorí túžba chlapca po kolieskových korčuliach a živom zvieratku. Magický rozmer Uličianskeho rozprávok sa začína odvíjať od rozhodnutia kocúra, ktorého Martin priniesol domov nie celkom v súlade s rodičovským prianím deň pred Štedrým večerom a ktorý si potajomky prečíta rozprávku Kocúr v čižmách, „že aj on začne nový život. Zaopatrí si kolieskové korčule – a bude tiež svetu na osoh.“ Texty rozprávok potom spájajú poetickú imaginatívnosť s prostou civilnosťou, najvšednejšiu realitu s fantazijným výmyslom, racionálnu logickosť s hravým nonsensom. Rozprávkové fluidum príbehov sa na tomto základe rodí z latentne prítomného rozporu medzi žitou, v mnohom neuspokojujúcou realitou na jednej strane a detskou túžbou na strane druhej, čím prózy získavajú aj rozmer aktuálnej výpovede o problémoch súčasných detí, rodín, ľudí všeobecne. K Uličianskeho rozprávkarskému majstrovstvu patrí schopnosť inkorporovať do textov fantazijného charakteru autentického „ducha“ súčasnej doby a ponúknuť tak (paradoxne) presnejšiu predstavu o stave vnútorného sveta súčasných detí, než to dokáže väčšina produkcie spoločenskej prózy (v súčasnosti aj tak skôr absentujúcej než rozvinutej). Keďže kocúr sa objaví vždy v momente vyvrcholenia sujetových konfliktov, a tie vznikajú i riešia sa prostredníctvom intertextových prepojení so sujetmi zná-

mych ľudových i autorských rozprávok, stávajú sa Uličianskeho príbehy zároveň aj zaujímavou parodickou hrou s prototextom.

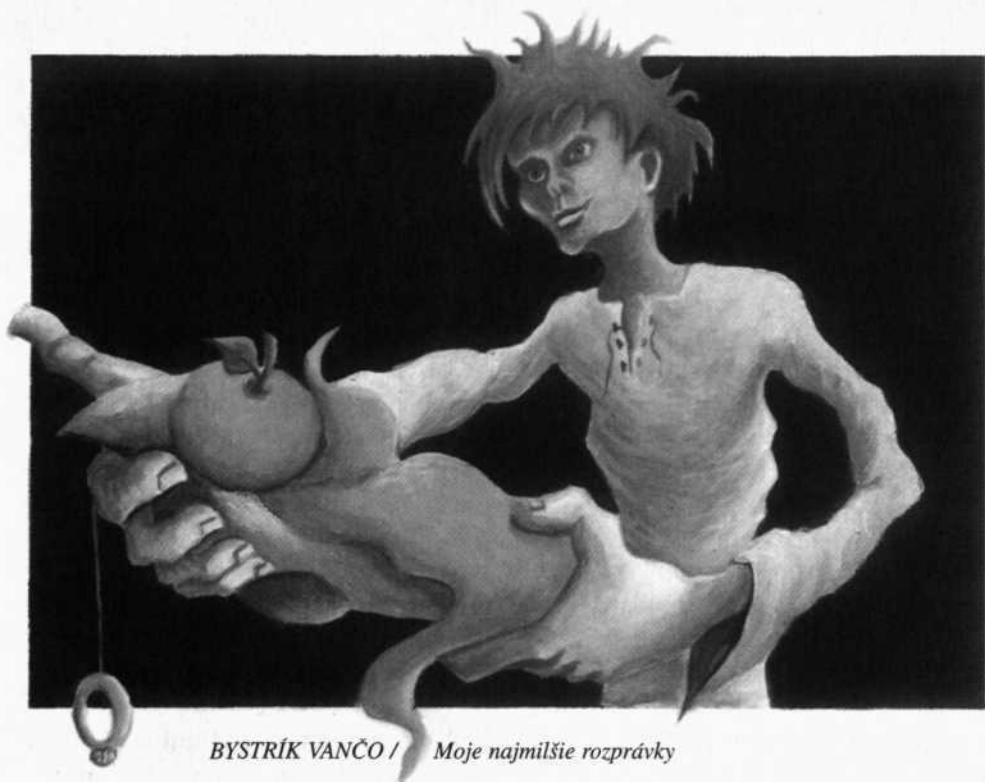
Príjemným prevapením roka 2006 je knižný debut **Petra Gajdošika Zverinec na siedmom poschodí alebo x dôvodov na to, prečo nechovať zvieratá v byte** (Slovart). Ide o rozprávky vybudované na realistickom, takmer poviedkovom princípe a spojené motívom túžby panelákového dieťaťa po zvieratách. Príhody dievčatka Dominiky a jej rodiny, v ktorej sa stále objaví nejaké zviera a prítomnosť každého z nich sa vyvinie ako problém najmä pre rodičov, sú vybudované s porozumením voči detskej túžbe vlastniť živého tvora – a zároveň s taktným, esteticky stvárným upozornením na obmedzenia, ktoré zviera v byte prináša. Vtipné, nápadité príbehy vychádzajú z dobrej znalosti detského sveta a zo zmyslu pre humor založeného na nadsádzke, resp. na kontextovej disproporcii (krava v spálni na siedmom poschodí). Autor vie dynamicky a napínavo rozohrať sujet, pričom príbehy zostávajú zároveň školou citlivosti a chápanosti civilizovaného človeka voči prírode.

Hrový princíp pri tvorbe prozaických a veršovaných rozprávok využil iný debutant, **Peter Paďour**, v knihe **Pestrofarebné rozprávky** (KVARFOLIO, s.r.o.). Hra s kombináciou poézie a prózy (O tom, ako si basa chcela zahrať a ako sa to skončilo), s motívami (Tom a Jerry), s jazykom (pravopis slov s y-i) aj hra so sujetom a rolou postáv (aplikovaná na rozprávke O Červenej Čiapke) nie je pravdaže objavom autora, ba v súčasnej literatúre je to postup skôr častý než zriedkavý. Napriek tomu a napriek skutočnosti, že autor miestami pristúpil na neprimeranú mieru au-

torskej licencie (vmestnať – namiesto vmestiť sa) a že texty nemajú relevantnejšiu sociálnovýpovednú hodnotu, je to sľubný debut prozaickou aj veršovanou časťou. Sympatický je predovšetkým pôžitkom z hry, partnerským postojom k dieťaťu a výmyselníctvom, ktoré má najbližšie k typu jednoduchých rozprávkových výmyslov Jozefa Pavloviča. Pravdaže, ambíciu autora stať sa spisovateľom pre deti môže potvrdiť (vyvrátiť) až jeho prípadná ďalšia kniha. Apropos **Jozef Pavlovič**. V kontexte rozprávkovej tvorby roka 2006 sa objavil publikáciou *Prózy kozy Rózy aj riadky zo záhradky* (SPN-Mladé letá). Kniha je jednak reedíciou rozprávkovej knižky *Prózy kozy Rózy*, jednak v druhej časti (*Riadky zo záhradky*) prináša nové rozprávky motivované druhmi zeleniny. V jednom i druhom prípade sa pripomenul v pozícii tvorca rozprávkových príbehov „špeciálne“ jednoadresnej detskej literatúry. Reedícia rozprávok **Olgy Harmanovej** *Cupinôžka* (Tranoscius) v súčasnom rozprávkovom kontexte vyznieva už celkom anachronicky. Zásluhou vydavateľstva sa však pripomenula tvorba dnes už vlastne zabudnutej detskej autorky z polovice 20. storočia.

Nová rozprávková kniha **Benjamína Tináka** *Johanes zo záračného buša* (Vydavateľstvo Matica slovenskej) nesie stopy spisovateľskej skúsenosti. Autor zostal verný zábavným príbehom s exotickými motívmi a s prvkami mágie africkej kultúry, ktoré implementuje do rozprávkovej látky. Jeho najväčší problém bude zrejme v technike rozprávania: napr. v nekoncepčnom strieďaní préterita s historickým prézensom, alebo v rýchlom nahadzovaní sujetových zauzlení a ich nedostatočnom fabulovaní, v dôsledku čoho dochádza k poklesu

sujetového napätia, príbeh sa stáva rozvlácnym a neprehľadným a mnohokrát prebieha skôr ako komentár, než ako epické rozprávanie. Evidentný sociálno-poznávací charakter a rozprávačskú zručnosť má rozprávkový príbeh skúsenej prozaičky **Jany Juráňovej** *Ježibaby z Novej Baby* (Aspekt) a nie je to v jej tvorbe pre deti a mládež prípad ojedinelý. Vo svojej novej próze autorka reaguje na životný štýl v mestských sídliskových konglomeráciách: na neporiadok, chýbajúce alebo nefungujúce prvky infraštruktúry, nekompetentnosť predstaviteľov samosprávy, bezmocnosť občanov voči ich rozhodnutiam, bezohľadnosť motoristov voči chodcom, starým a bezvládnym občanom a mihnú sa tu aj problémy drogových dílerov. Tieto ekologické a morálne problémy (mnohé z nich svojou podstatou pomerne vzdialené záujmu mladých čitateľov) autorka zatriktívnila fantazijským ladením rozprávania: tri bosorky sa po stáročnom zaklätí do podoby líp (zakliate boli preto, lebo ako malé strigy boli veľmi neposlušné) ocitnú na jednom mestskom sídlisku. Zoznamujú sa postupne s ľudským svetom – najprv s jeho realiami, potom aj so sociálnymi vzťahmi. Stratégia založená na pohľade nepoučeného, pomerov neznaleho prizerača umožňuje použiť ozvláštnený a v mnohom satirický pohľad na realitu. Autorkina schopnosť individualizovať postavy (jedna je malá, okrúhla a naivná, druhá vysoká, tenká a rozvážna, tretia je temperamentná rebelka) umožňuje zasa rozvinúť dynamický sujet, v rámci ktorého sa na sídlisku v priebehu jednej jesene mnohé zmení k dobrému. Didakticky modulovaný príbeh má v pozadí prvky utopickej predstavy o eliminovaní neporiadkov v súčas-

BYSTRÍK VANČO / *Moje najmilšie rozprávky*

nom civilizovanom svete a možno aj o poslaní žien pri jeho náprave.

V roku 2006 napokon nie je didaktický model rozprávky ničím zvláštnym (hoci pravda je aj to, že väčšina takýchto textov je poznamenaná diletantstvom). Do predmetnej línie patrí aj rozprávka **Zuzany Zemaníkovej** *Zuzka a robot Kazisvet* (Regent). Tradičný rozprávkový zápas medzi dobrom a zlom je tentoraz osadený do hviezdnych priestorov, do ktorých odletí protagonistka v lietajúcej polievkovej mise. Konanie miniatúrnych sprievodcov protagonistky v konfrontácii s konaním robota Kazisveta, rovnako ako konfrontácia života na Zemi so životom na Štvorlístkovej planéte sleduje popri ambícii pobaviť predovšetkým ekologické a environmentálne ciele. V novej rozprávkovej knihe východoslovenskej regionálnej autorky (inak autorky povestí) **Eriky**

Matonokovej *Doktor Mrumko od jazera* (Vydavateľstvo Cuper) ide zasa o ambíciu oboznámiť deti s vybranými liečivými rastlinami prostredníctvom rozprávok s medvedím protagonistom. Autorka však, žiaľ, neprekročila provinčnú úroveň tvorby (azda najproblematickejšími miestami konvenčných rozprávok sú statické, suché dialógy).

Pohľad na fantastickú líniu produkcie roka 2006 uzavrujú poznámky o tretej časti románového triptychu Mušky **Igora Molitorovcov** *Dievčatko z Krajiny Drakov – Chrám duchov* (Ikar). Autori pokračujú v dobrodružstvách Dievčatka v paralelnom svete a v zápase so zlom. Aj v tomto príbehu dokážu zo sledu fantastických udalostí vystavať napínavý akčný príbeh. Zápas so stelesneným zlom reprezentovaným bosorkou Hissatam sa blíži ku koncu. Riešenie, t.j. miniaturizácia tejto postavy,

a tým aj minimalizovanie jej moci, však nevyklučuje prípadné perspektívne nové otvorenie diania. Umožňuje to aj fakt, že sa odkryla pravá identita čarodejníka Merlina (ide v podstate o draka uväzneného v kameni, z ktorého ho vyslobodí Dievčatko v domnení, že oslobodzuje Merlina); drak odletí do domovskej krajiny (Krajiny Drakov) a je potenciálnym nositeľom znovuoživenia tohto zdroja zloby. Príbeh rodovo príbuzný Harrymu Potterovi napriek svojej dynamike a dobrodružnosti nevyvolal väčší čitateľský ohlas, a to aj napriek uplatneným marketingovým ťahom (odmeny horlivým čitateľom, osobitná seba propagácia webová stránka).

V porovnaní s minulými rokmi je výraznejšie reprezentovaná línia príbehov postavených na realistickom základe, hoci (najmä v tvorbe pre mladších čitateľov) je zrejme (jedným dychom podotknime, že aj prirodzené) ich imaginovanie princípmi fantastiky.

K detským poviedkovým príbehom patrí nová kniha **Gabriely Futovej *Rozruch v škole na Kavuličovej ulici*** (Regent). Futová, ktorá sa za krátkych šesť-sedem rokov tvorby zabývala v detskej literatúre ako azda najúspešnejšia súčasná autorka pre deti, tentoraz ponúkla príbeh šesťročnej Moniky a jej dvoch psov počas prvého dňa dievčatka v škole. Okrem rozprávačskej sviežosti a situačnej i charakterovej vtipnosti, na ktoré je detský čitateľ u tejto autorky už zvyknutý, sa príbeh vyznačuje aj schopnosťou podávať všednú realitu, resp. ošúchané motívy originálne ozvláštneným spôsobom (napr. pomocou jemnej nadsádzky, uvedením motívu do prekvapujúceho kontextu alebo jednoducho dôvtipnosťou rozprávačského podania), pričom sa zachováva aj presvedčivý obraz reálneho živo-

ta. Tak ako dokáže vo svojich prózach spontánne prenikať do psychologických pochodov detských postáv, tak v tomto prípade prenikla do „psychológie“ dvoch psov a na tom, na ich individualizácii (jeden je dominantný, druhý skôr submisívnejší) je postavená komika príbehu. Dobrodružná výprava dvoch dog za svojou malou paňou, ktorá prežíva (a s ňou celá rodina) svoj prvý deň v škole, spustí sériu udalostí, v rámci ktorých si dva psy „zagazdujú“ v školskom objekte, až kým svoju paniu konečne neobjavia. Znova sa potvrdilo, že Futová vie postrehnúť dobrodružnosť vo všednej každodennosti, rovnako ako to, že jej veta má dynamiku a rozprávanie dispozíciu vyjadriť komický nadhľad nad vecou: akoby sa rozprávač sám skryto, ale veľmi dobre zabával na svojom vymýšľaní a dokázal tento postoj implementovať aj do recepcie čitateľa.

Do kontextu detských príbehov patrí aj kniha **Veroniky Šikulovej *To mlieko má horúčku*** (Slovart). Krátke epizódky o dievčatke Dorotke a jej kamarátke Šermen, o chlapcoch Vecankovi, Tomáškovi a Jurkovi a o iných deťoch majú v sebe pôvab šikulovských rozprávání postavených nie na akciách, ale skôr na situáciách vnímaných ako drobné detské objavy, tak ako ony uviazli v autorkinej citovej pamäti, resp. ako boli odpozorované z okolia. Dôležité teda nie sú udalosti, ale pocity a predstavy, ktoré vyvolávajú. Rozprávač sa v tom zmysle hrá s motívom aj s postavou. Personalizuje sa, dokáže sa infiltrovať do každej svojej postavy, vnímať a cítiť udalosti jej zmyslami.

Danuša Dragulová-Faktorová, ktorá v oblasti detskej literatúry publikuje poéziu, didaktické rozprávky a poviedky, omaľovačky a detské časopisy, v ro-

ku 2006 vydala vo svojom vydavateľstve DAXE poviedkovú knihu pre mladších čitateľov *Maxík a kamaráti*. Prostredníctvom priameho detského rozprávača ponúka príbehy o bežných udalostiach odohrávajúcich sa v škole, medzi kamarátmi a doma. Hoci typ rozprávača zabezpečuje prózam istú mieru čitateľskej atraktivity a aj literárna skúsenosť autorky je zjavná, predsa len prózy zostávajú na úrovni triviálnej imitácie detského sveta, bez takej schopnosti preniknúť do podstaty problémov detí a spoločnosti, akú do slovenskej literatúry vniesla v sprievode priameho detského rozprávania povedzme Klára Jarunková.

Vyslovene didaktizujúce knihy pre deti má na konte **Milan Igor Chovan**, publikujúci v ružomberskom vydavateľstve EPOS. Vo svojej štvrtej knihe poviedok (Terezkin košíček, Kvietkovníčkovia, Maľované leto) *Deti Tatranskej* nevybočil z tematiky vzťahu detí a prírody ani zo zámeru formovať tento vzťah pomocou neživotných, príkladných detských hrdinov, ani z idylického naladenia. Didaktický zámer zdôrazňujú v tomto prípade pasáže vecného, náučného charakteru o vybraných druhoch fauny a flóry. Priamych predchodcov takýchto príbehov by sme úspešne objavili v tvorbe 19., resp. začiatku 20. storočia.

Pre starších čitateľov je už dlhý čas ponuka pôvodnej tvorby chudobnejšia. Rok 2006 znamená však v tomto smere síce mierny, ale predsa len posun. Zaslúžila sa o to iniciatíva vydavateľstva Perfekt, ktoré vypísalo už druhý ročník súťaže o najlepšie poviedky pre deti a mládež. Výsledky druhého ročníka priniesla zbierka *Poletíme za dúhou 2. Poviedky pre deti. 2. ročník* (Perfekt). Zatiaľ čo v prvom ročníku súťaže (2005)

okrem víťaznej poviedky Jany Bodnárovej bolo len málo takých prác, ktoré okrem tematickej aktuálnosti znamenali aj reálny hodnotový prínos, tentoraz je to lepšie: väčšina poviedok má dobrú úroveň. Popri známých autorských osobnostiach (R. Brat, P. Glocko, I. Popovič, J. Beňo, E. Antalová, P. Karpinský, J. Rezník a i.) sa objavujú aj celkom nové mená. V tematickej rovine zarezonuje problém hodnôt v konzumnej spoločnosti (M. Čibenkova-Nôtová, G. Majtaníková, I. Popovič), problém opustených detí, outsiderstva a priateľstva, šikanovania a rasizmu (D. Pokorná, R. Brat, M. Jedinák, P. Glocko), problém postihnutých ľudí a otázka tolerantnosti okolia k ich inakosti (E. Antalová), situácia súčasnej rodiny (J. Beňo) a pod. Objavia sa tu trampoty s dospievaním (J. Rezník), generačné napätia, prvé citové väzby aj niektoré ďalšie sociálne problémy dneška (bezdomovci). Viaceré prózy autenticky vyjadrujú pocity súčasného dieťaťa zoči-voči sociálnym vzťahom medzi rovesníkmi navzájom, medzi deťmi a dospelými aj medzi dospelými navzájom, tak ako ich deti majú možnosť vidieť a zažiť. Ide teda o psychologicky viac alebo menej presvedčivé (väčšinou však skôr viac ako menej) sondy do životného pocitu súčasného detstva, a tak sa zdá, že v krátkej budúcnosti by z takýchto sond mohla vyrásť presvedčivá a naliehavá výpoveď o detstve tohto času.

Svoj ďalší dievčenský román publikovala **Jana Šimulčíková** pod názvom *Kukučie mláďa* (Mladé letá). Ide o príbeh konvenčného, sentimentálneho typu, v ktorom autorka nahromadila celý rad kliše, pre aké si dievčenský román v dávnejšej minulosti vyslúžil označenie ako literárne menejcenný, hodnoto-

vo poklesnutý žáner: je tu krásna hrádka exotického zjavu a aj trocha tajomného pôvodu, množstvo náhod, intrigy, veľká nenávisť, z ktorej je napokon veľká láska, trápenia a happy end. Objavja sa tu motívy rasových predsudkov, vydierania, výpalníctva; vzhľadom na nepresvedčivú motivovanosť ich pozície v sujete a fabulačnú nedotiahnutosť pôsobia len ako aktualizálny signál súčasnosti. Okrem nadmerného hromadenia motívov je totiž najväčším problémom románu práve nedostatočná motivovanosť jednotlivých sujetových obrátov a slabá vypracovanosť psychológie postáv.

LUBOSLAV PALO / Haló, haló, pani Mačka!

Absenciu ľudskej blízkosti ako životný pocit zvlášť bolestivý v detstve a starobe sa ešte roku 2005 pokúsil prostredníctvom dievčenského románu stvárniť **Peter Glocko** v próze ***Večernica z Dračej jaskyne*** (Adrián Štefaneko-Cornea). Vzťah medzi dievčaťom z detského domova a penzionovanou učiteľkou klavíra, romanticky podfarbený motívom netopierov, je vzťahom dvoch osamelých bytostí. Pomocou snovosti, tajomnej náznakovosti a introspekcie sa Glocko usiluje vyjadriť citové stavy a životný pocit protagonistiek príbehu, upozorniť na to, či a do akej miery ľudia vnímajú tých druhých a rozumejú im. Spomínané postupy však poslúžili skôr dosť vyumelkovanej artistnosti a pátosu než modelovaniu psychologickéj hĺbky postáv. Z autorovej dielne pribudol však do čítania mladých zaujímavý životopisný príbeh ***Rozprávkar a Rozprávnik. Päť obrazov zo života Pavla Dobšinského*** (Perfekt). Päť kapitol s epilógom má podobu koláže vytvorenej z niekoľko zložiek: tvorí ju (ako sa konštatuje v titráži) „príbeh, biografické a bibliografické informácie“, ilustrácie, fotodokumentácia a iný obrazový materiál.

V textovej rovine stmeluje faktografické pramene autorská fikcia, ktorá zabezpečuje subjektivi-

zovaný prístup k zobrazeniu historickej osobnosti (podobný tomu, ktorý autor už skôr použil v umelecko-biografickej knihe o H. Ch. Andersenovi). Zámerom autora bolo vyjadriť ľudské pocity P. Dobšinského zo života, čo najautentickejšie ich zachytiť, sprítomniť, evokovať, na základe dôkladného preštudovania materiálov a prostredníctvom empatického identifikovania sa s vnútorným svetom P. Dobšinského rekonštruovať jeho životný a tvorivý osud. Aj v tomto rozprávaní je prítomný určitý pátos, ale tentoraz nemusí prekážať: čitateľ ho totiž môže vnímať jednak ako súčasť Dobšinského doby a jeho vzťahu k vlastnému poslaniu, jednak ako súčasť Glockovho vzťahu k Dobšinskému a k jeho ľudskému osudu. Glocko sa teda vcelku úspešne vyrovnal so zámerom priblížiť súčasnému mladému čitateľovi P. Dobšinského ako civilného človeka, nielen ako veľikána slovenskej folklórnej rozprávky.

Čitateľskú ponuku pre dospelých čitateľov môžu rozšíriť aj inak neintencionálne humoresky **Anity Tešovičovej** *Spod pokrievky alebo Čo sa doma navarilo* (EPOS). Príťažlivé môžu byť jednak svojím vtipom, humorom, rozprávačskou ľahkosťou a šarmom, a pravdaže aj tematicky (najmä motívom detstva). Pripomeňme si však, že do intencionálnej tvorby pre deti prispela A. Tešovičová ešte roku 2005 knihou vydarených veršov pre deti *Bola Mica u holiča? (a iné vážne otázky)*. *Zbierka básní pre najmenších*. (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2005). Pripomenuli sme to nielen preto, že v minuloročnej bilancii nám táto kniha chýbala, ale hlavne preto, lebo v porovnaní s prózou poézie pre deti a mládež už dlhší čas ťahá za kratší koniec kvantitou aj kvalitou, a tak je to

aj v roku 2006. Predčitateľom a mladším čitateľom je určená nová kniha **Ondreja Nagaja** nazvaná jednoducho *Hádanky* (Knižné centrum Žilina). Ako prezrádza tiráž, na tvorbe spolupracovali študenti Prvého slovenského literárneho gymnázia v Revúcej. Veršované hádanky sú teda kvalitou rôznorodejšie, ale zaujímavá je kompozícia knihy: 10 tematicky orientovaných dvojstrán, na ktorých sú okolo centrálnej ilustrácie usporiadané jednotlivé básne. Keďže deti prirodzene inklinujú k uvedenému žánru, čitateľský úspech knihy je veľmi pravdepodobný. Podobne spontánne môžu deti prijať aj v poradí už štvrtú knihu rébusov vytvorenú **Jozefom Pavlovičom** *Plece, na ňom hádaniek vrece alebo čarovná reč hádaniek* (Vydavateľstvo Arkus). Ako to už v takýchto autorových publikáciách býva, kniha nielen zabaví veršovanými hádankami, ale zároveň aj poskytne inštrukcie potrebné na riešenie vybraných druhov rébusov. Básnická zbierka **Štefana Baláka** *Stonožka. Básničky pre deti* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) dosahuje štandardnú úroveň súčasnej hravej detskej poézie. Verše prinášajú pestrú paletu motívov, tradičných aj nových, z patriarchálneho i moderného sveta, prírodné i civilizačné. Napokon riekanky **Beatrice Čulmanovej** *Veselé básničky pre malé detičky* (Príroda, s.r.o.,) hodno spomenúť nanajvýš do počtu: sú to verše bez výraznejšej nápaditosti, poznačené diletantstvom. Pre mladších i starších čitateľov sa ponúka výber z poézie **Miroslava Válka** *Lastovička vo fraku* (Kalligram). Podtitul *Verše pre deti* odkazuje na nižšie vekové kategórie, čomu zodpovedá zaradenie básní zo všetkých piatich autorových detských kníh a cyklu doposiaľ knižne neuverejnených textov. Výber básní z cyklu Zá-

palky a zo zbierok Dotyky a Príťažlivosť však už (aj svojou prevažne lúbošnou tematikou) smerujú skôr k dospievajúcim čitateľom. Ale napokon: ak dospievajúci a dospelí dokážu objavovať čaro Váľkových detských veršov, prečo by nedokázali deti vytušiť posolstvo v jeho veršoch pre dospelých? V každom prípade vznikol „rodinný“ výber z Váľkovej poézie. Pre dospievajúcich môžu byť príťažlivé aj ďalšie dvojadresné básnické knihy. Verše básnickej zbierky **Štefana Moravčíka Zimkomriavky** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) sú inšpirované akvareľmi Ondreja Zimku. Senzualistickému, štekľivo erotickému ladeniu sekunduje hravosť s jazykom vyúsťujúca do intelektuálne humorných polôh, ale aj náznaky závažných spoločenských problémov. Antológia *Verše pred svitaním. Básne nie(len) o láske a šťastí* (Ikar, vybrala Nataša Ďurinová) je výberom z básnickej tvorby súčasných básnikov tematicky zameranej na problematiku lásky. Mladých dokáže zaujať práve vďaka prirodzenej príťažlivosti témy.

Napokon zostáva ešte vrátiť sa k literatúre faktu pre deti a mládež. S výnimkou už spomínanej životopisnej publikácie Petra Glocka jej rok 2006 nebol priaznivo naklonený (a to si pamätáme roky, keď to bolo celkom inak!). Zaregistrovali sme iba dve publikácie – obidve z vydavateľstva DAXE, obidve z rodiny **Danuše Dragulovej-Faktorovej**. Jednou je jej kniha o výtvarníkoch *Kto vám to kreslí. Slovenskí ilustrátori, ktorí tvoria pre deti*. Publikácia ponúka informácie o živote a tvorbe vybraných ilustrátorov spolu s ukážkami ich ilustračnej tvorby. Sestra D. Dragulovej-Faktorovej **Jana Litvíková** v publikácii *Chráňme múdro, smelo, svoj rozum a telo* ponúkla deťom zdravovedne orientovanú knihu o fyzio-

logických a psychologických aspektoch rôznych druhov závislostí. O tom, čo sa deje v organizme pri požívaní návykových látok (čokoláda, káva, cigareta, alkohol, fetovanie), o závislostiach a ich prevencii hovorí prístupnou, nesofistikovanou formou. Úlohy v závere knihy zamerané na zopakovanie elementárnych poznatkov na danú tému sa usilujú dodať knihe rozmer interaktívnosti, sú však predsa len trochu triviálne.

Záver: Nad pôvodnou literatúrou pre deti a mládež posledných rokov síce predbežne nemáme dôvod mimoriadne jasovať, ale zasa ani nariekať. Rok 2006 ukazuje, že v rámci viac-menej stabilizovanej žánrovej štruktúry zostáva dominantnou rozprávka. Potešiteľné je však už spomínané bohatšie zastúpenie príbehov z oblasti spoločenskej prózy. Najmä v týchto dvoch žánroch či žánrových subsystémoch jestvujú indície (autorské, tematické, poetologické) vzostupnej hodnotovej perspektívy, kontinuálnej kvality, bohatšej a autentickšej tematizácie životnej problematiky súčasných detí, najmä mestských. Z poetologického hľadiska sa v pôvodnej tvorbe čoraz výraznejšie črtajú dva vyhranené prúdy, tiahnuce sa naprieč tradičnými žánrovými štruktúrami: prúd fantazijných a prúd realistických príbehov; v tom rámci pravdaže prevažuje poetika textu osnovaná na využívaní fantastiky. Literatúra faktu a poézia pre deti a mládež zotrúvajú už niekoľko rokov v útlme. Súčasný kontext pluralitnej tvorby nie je márný ani z hodnotového hľadiska: popri celkom štandardnej, triviálnej či brakovej literatúre každý rok doň pribudne niekoľko detských kníh nadštandardnej (v niektorých prípadoch aj výnimočnej) kvality. I z tohto hľadiska dal rok 2006 viac nádejí na radosť než dôvodov na sklamanie.